

dr Anna Tunia

IV Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe połączone ze Zjazdem Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, pt. „X lat regulacji problematyki wyznaniowej w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. Próba oceny”

Białystok, dn. 26-27 września 2007 r.

Tradycją lat ubiegłych, w dniach 26-27 września 2007 r. w Białymstoku, odbyło się Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe połączone z IV Zjazdem Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego. Kontynuatorem tej tradycji – zapoczątkowanej przez Katedrę Prawa Wyznaniowego KUL – stał się Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Asumptem do zorganizowania Sympozjum była dziesiąta rocznica regulacji problematyki wyznaniowej w Konstytucji RP z 1997 r. W Sympozjum wzięło udział wielu przedstawicieli doktryny prawa wyznaniowego z różnych ośrodków akademickich w Polsce (m. in. KUL, UwB, UW, UJ, UAM, UWM, UMK, UKSW, USz, UO, ChAT, AŚ, PWSZ w Gorzowie Wlkp.).

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał prof. dr hab. Leonard Etel, dziekan Wydziału Prawa UwB. Obrady zorganizowane zostały w ramach trzech sesji naukowych, które odbyły się w ciągu dwóch dni zjazdowych. Sesja pierwsza zatytułowana została *Historia konstytucyjnej regulacji problematyki wyznaniowej w Polsce*. Przewodniczyli jej: ks. prof. dr hab. Henryk Misztal, kierownik Katedry Prawa Wyznaniowego KUL - który wygłosił słowo wstępne, prof. dr hab. Michał Pietrzak, kierownik Katedry Prawa Wyznaniowego UW, dr Zdzisław Zarzycki (UJ) i dr Jarosław Matwiejuk (UwB). W jej ramach wygłoszonych zostało pięć referatów. Pierwszy z nich pt. *Regulacje wyznaniowe w pierwszych polskich konstytucjach do poł. XIX w.* przedstawił dr

Zdzisław Zarzycki. W swoim wystąpieniu przybliżył on przepisy wyznaniowe zawarte w czterech konstytucjach tego okresu, tj.: w Konstytucji 3 Maja z 1791 r., Konstytucji Księstwa Warszawskiego z 1807 r., Konstytucji Królestwa Polskiego z 1815 r. oraz Konstytucji Rzeczypospolitej Krakowskiej z 1818 r. Odnosząc się do poszczególnych z nich przypominał, że Konstytucja z 1791 r. – jako pierwsza taka „ustawa” w Europie – gwarantowała swobodę wszystkich wyznań, przyznając pierwszeństwo religii katolickiej, jako „religii narodu” i „religii panującej”. Ten katolicki charakter państwa – jak wyjaśnił dalej prelegent – utrzymany został Konstytucję Księstwa Warszawskiego, która postanawiała, że religia katolicka jest „religią stanu”, zaś inne wyznania mają zapewnioną swobodę działania. Ta „uprzywilejowana” pozycja Kościoła katolickiego została osłabiona w okresie Królestwa Polskiego. W Konstytucji Królestwa Polskiego postanowiono bowiem, że religią oficjalną będzie religia prawosławna, natomiast religia katolicka i inna miała być tylko „przedmiotem szczególnej opieki” ze strony rządu. Na koniec referent odniósł się do uregulowań wyznaniowych zawartych w Konstytucji Rzeczypospolitej Krakowskiej, zgodnie z którą wszystkie wyznania chrześcijańskie miały być równouprawnione, inne zaś tylko tolerowane.

Następny referat pt. *Przepisy wyznaniowe w konstytucjach II Rzeczypospolitej* przedstawił dr **Marcin Łysko** (UwB). Przypo-

mniał on, że w okresie tym problematykę wyznaniową regulowały dwie ustawy zasadnicze, tj. Konstytucja marcowa z 1921 r. oraz Konstytucja kwietniowa z 1935 r., która w zasadzie powtarzała w tym względzie postanowienia Konstytucji marcowej. Odnosząc się do regulacji wyznaniowych zawartych w Konstytucji marcowej referent wskazał przede wszystkim, że gwarantowała ona wolność religijną w wymiarze indywidualnym i w wymiarze wspólnotowym. Wolność religijna jednostek obejmowała m. in. zasadę równości wszystkich obywateli bez względu na wyznanie, prawo do swobodnego wyznawania swojej wiary, do jej zmiany lub niewyznawania żadnej religii, do wykonywania obrzędów religijnych oraz zakaz zmuszania kogokolwiek do przynależności do kościoła lub brania udziału w obrzędach religijnych. Natomiast wolność religijna w wymiarze wspólnotowym obejmowała przede wszystkim: prawo do organizowania publicznych nabożeństw, prawo do samodzielnego prowadzenia swoich spraw wewnętrznych (autonomię), możliwość posiadania i nabywania majątku, zarządzania nim i rozporządzania. Kościół katolicki zgodnie z postanowieniami tej Konstytucji posiadał pozycję uprzywilejowaną w państwie, a związkom wyznaniowym przyznano osobowość publicznoprawną i cywilnoprawną.

Kolejny referat pt. *Koncepcje regulacji stosunków między państwem a Kościołem Katolickim w Polsce w latach 1945-1952 i ich realizacja* wygłosił dr hab. **Krzysztof Kra-**

sowski, prof. UAM. W wystąpieniu swoim stwierdził on, że w okresie tym charakter stosunków między państwem i kościołem nie został jednoznacznie określony (unormowany). Druga wojna światowa przyczyniła się do wzmocnienia religii katolickiej. Po jej zaś zakończeniu władze komunistyczne starały się narzucić sowiecki reżim polityczny charakteryzujący się wrogością wobec religii. Od 1945 r. władze podejmowały próby reglamentacji stosunków wyznaniowych (laicyzacja prawa małżeńskiego, likwidacja nauki religii w szkole). Jednak nawet zerwanie konkordatu – jak stwierdził prelegent – nie przesądzało o kształcie relacji między państwem i kościołem, choć Episkopat dążył do nadania Polsce charakteru katolickiego. Obóz rządzący prowadził w tym czasie „mieszana” politykę wobec kościoła. Podsumowując referent stwierdził, iż dopiero w 1950 r. zawarte zostało porozumienie między przedstawicielami Rządu i Episkopatu Polski, które miało być podstawą wzajemnych stosunków państwa i kościoła w Polsce, jednak wkrótce władze przestały respektować podjęte zobowiązania.

Tematem referatu dr **Małgorzaty Wiśniarczyk** (AŚ), była *Problematyka wyznaniowa w Konstytucji PRL z 1952 r.* Autorka przybliżyła najpierw tryb pracy nad projektem przepisów wyznaniowych, które miały być ujęte w Konstytucji z 1952 r., a następnie odniosła się do konkretnych uregulowań zawartych w Konstytucji dotyczących problematyki wyznaniowej.

Ostatni referat podczas I sesji Sympozjum wygłosił prof. dr hab. **Michał Pietrzak** (UW). Temat jego wystąpienia brzmiał: *Droga do wyznaniowych przepisów Konstytucji RP z 1997 r.* Nakreślając tło swojego przemówienia profesor odniósł się do tzw. „ustaw wyznaniowych” z 1989 r. stwierdzając, iż to one zmieniły całe prawo wyznaniowe wypracowane w okresie PRL. Następnie wyjaśnił, iż obecny kształt przepisów wyznaniowych zawartych w Konstytucji z 1997 r. warunkowany był całym szeregiem zdarzeń, które rozgrywały się od końca lat 80-tych ub. stulecia. Istotny wpływ na to miała nie tylko zmiana władzy, ale i fakt, że w Polsce w przeważającej mierze żyją osoby wyznania katolickiego. Referent podkreślił, iż naczelną zasadą, jaką przyjęto w toku prac konstytucyjnych nad przepisami wyznaniowymi było równouprawnienie związków wyznaniowych. Wyjaśnił, iż spośród przepisów Konstytucji dotyczących problematyki wyznaniowej, najczęściej zastrzeżeń budziła treść art. 25-go, ale także treść Preambuły do Konstytucji. Dyskusyjny stał się zwłaszcza problem dotyczący odwołania się w tekście tej preambuły do Boga i wartości chrześcijańskich. Art. 53 nie rodził natomiast większych zastrzeżeń. Podsumowując referent stwierdził, iż kształt obecnej Konstytucji to wynik ogromnego kompromisu, który wprawdzie jest daleki od wysuwanych postulatów, jednakże całość przepisów wyznaniowych zawartych w Konstytucji cechuje komplementarność.

Po wygłoszeniu referatu przez prof. M. Pietrzaka miała miejsce dyskusja, w której udział wzięli m. in.: dr M. Łysko, prof. M. Pietrzak, prof. K. Krasowski, dr M. Winiarczyk, ks. dr P. Stanisławski, prof. T. Zieliński, ks. prof. H. Misztal, dr P. Borecki, ks. prof. R. Szttychmiller, dr Z. Zarzycki oraz ks. dr D. Walencik.

W drugim dniu konferencji odbyły się dwie sesje naukowe. Sesji przedpołudniowej zatytułowanej *Zasady wyznaniowe w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.* przewodniczyli: ks. prof. Henryk Misztal, prof. Michał Pietrzak oraz dr Jarosław Matwiejuk. W jej ramach wygłoszono osiem referatów. Pierwszy z nich zatytułowany *Wolność sumienia i religii w warunkach służby wojskowej w Polsce* przedstawił ks. bp gen dyw. dr **Tadeusz Płoski** (UWM). Odnosząc się do tego zagadnienia referent wyjaśnił, iż każdy kandydat do służby wojskowej ma prawo powołać się na tzw. klauzulę sumienia i odmówić jej pełnienia z uwagi na fakt, iż służba ta łączy się z możliwością zadawania śmierci w warunkach wojny. Ma on jednak obowiązek wyrażenia gotowości służenia ojczyźnie w inny sposób, zaś władza państwowa winna zbadać, czy osoba taka ma prawdziwe powody do odmowy pełnienia służby wojskowej. Następnie referent przybliżył przepisy prawa międzynarodowego i polskiego dotyczące zastępczej służby wojskowej. Odwołał się w tej kwestii także do nauki Jana Pawła II.

Następnie głos zabrała dr hab. **Grażyna Szczygiel**, prof. UwB, która przedsta-

wiła referat pt. *Realizacja wolności sumienia i religii w warunkach zakładu karnego*. Przede wszystkim podkreśliła w nim, iż gwarantowana każdemu człowiekowi wolność sumienia i religii w warunkach zakładu karnego doznaje pewnych ograniczeń, ponieważ osoba skazana nie ma możliwości swobodnego decydowania o sobie. Następnie odnosząc się szczegółowo do tego problemu, autorka skupiła się na trzech kwestiach, tj. na: zakresie wolności religijnej osoby odbywającej karę w zakładzie karnym, obowiązkach zakładu karnego w tym przedmiocie oraz środkach prawnych, które ustawodawca pozostawił w gestii osoby skazanej do korzystania z prawa do wolności religijnej.

Tematem kolejnego referatu była *Konstytucyjna ochrona życia ludzkiego*. Wygłosił go ks. prof. dr hab. **Ryszard Szttychmiller** (UWM). Na wstępie podkreślił, iż niezbywalnym prawem każdego człowieka jest prawo do życia, a jego ochrona winna być zagwarantowana w Konstytucji. W swoim wystąpieniu omówił podstawowe regulacje dotyczące ochrony życia człowieka zawarte w normach prawa kanonicznego, prawa polskiego oraz w dokumentach międzynarodowych. Nawiązał także do słów Jana Pawła II, który wielokrotnie podkreślał, iż każdy człowiek ma prawo do życia od chwili poczęcia, aż do naturalnej śmierci. Podsumowując stwierdził, iż Polska była jednym z pierwszych krajów, gdzie wprowadzono konstytucyjną ochronę życia ludzkiego.

Kolejny referat pt. *Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych* przedstawił dr **Jarosław Szymanek** (UW). Stwierdził w nim przede wszystkim, że ustrojodawca polski, chcąc ustanowić rozdział państwa i kościoła, wprowadził w art. 25 ust. 1 Konstytucji z 1997 r. jako pierwszą zasadę równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych. Stwierdził także, że Konstytucja z 1997 r. jako zasadę ustroju państwa, traktuje zasadę rozdziału państwa i kościoła. Następnie zaś wyjaśnił, jaki jest zakres pojęciowy zasady rozdziału oraz zasady równouprawnienia. Według słów referenta – zasada rozdziału obejmuje swym zakresem: równouprawnienie, bezstronność oraz autonomię państwa i kościoła. Natomiast zasada równouprawnienia oznacza nakaz równego traktowania kościołów i innych związków wyznaniowych. Dodał również, że zasada równouprawnienia wyrażona w art. 25 ust. 1 Konstytucji ma dwa znaczenia: związki wyznaniowe są równe wobec prawa, ale nie są równe co do ilości wyznawców, czy posiadanych budynków.

Referat pt. *Konstytucyjna zasada bezstronności (neutralności) władz publicznych w sprawach światopoglądowych* wygłosił dr **Paweł Borecki** (UW). Referent przedstawił w nim kolejne fazy prac konstytucyjnych nad formułowaniem zasady bezstronności (neutralności) władz publicznych. Wyjaśnił, że zasada neutralności może być różnie pojmowana. Neutralność może być rozumiana jako pojęcie tożsame do

pojęcia bezstronności lub niezależne. Judykatura polska pojęć tych nie wyjaśnia. W orzecznictwie pojęcia te są rozumiane oddzielnie, natomiast w literaturze przedmiotu, którą powołał referent – pojęcia te bywają traktowane jako synonimy, przy czym wyróżnia się neutralność otwartą lub zamkniętą.

Tematem wystąpienia ks. dr hab. **Artura Mezglewskiego**, prof. KUL, UO, była *Konstytucyjna zasada autonomii i niezależności w zakresie administrowania danymi osobowymi przez kościoły i inne związki wyznaniowe*. Prelegent wyjaśnił w nim, co stanowi ustawowy przedmiot ochrony, jakie są przesłanki legalnego przetwarzania danych osobowych, jaki jest zakres udostępniania danych oraz jakie uprawnienia w ramach tej ochrony posiadają właściciele danych. Następnie wskazał na problem obowiązywania przepisów o ochronie danych osobowych w stosunku do danych przetwarzanych przez związki wyznaniowe.

Ks. prof. dr hab. **Wojciech Góralski** (UKSW) przedstawił referat pt. *Konstytucyjna zasada konkordatowo-ustawowej formy regulacji statusu prawnego Kościoła katolickiego*, w którym nakreślił tryb pracy nad przepisami dotyczącymi sposobu regulowania stosunków między państwem i kościołem w Polsce. Wskazał możliwości regulowania tych relacji w drodze ustawy i w drodze umowy ze Stolicą Apostolską.

Ostatni referat przedpołudniowej sesji zjazdu, zatytułowany *Problematyka interpretacji art. 25 ust. 5 Konstytucji, założenia*

teoretyczne i stan faktyczny – wygłosił dr **Paweł Leszczyński** (PWSZ w Gorzowie Wlkp.). Na wstępie referent odwołał się do rozwiązań istniejących w innych państwach europejskich (Hiszpania, Albania, Gruzja) dotyczących trybu kształtowania stosunków państwowo-kościelnych, a następnie skupił się wokół danego problemu w Polsce. Odnosząc się do aktualnego stanu przytoczył przykłady związków wyznaniowych, które ubiegają się o uregulowanie ich sytuacji prawnej w państwie w trybie art. 25 ust. 5 Konstytucji.

Po wygłoszeniu ostatniego referatu tej sesji miała miejsce dyskusja, w której aktywnie uczestniczyli m. in.: ks. prof. H. Misztal, dr hab. G. Szczygieł, prof. M. Pietrzak, dr B. Uljasz, ks. prof. R. Sztymiler, dr P. Borecki, ks. prof. W. Góralski, dr E. Gajda, ks. prof. A. Mezglewski, ks. dr D. Walencik, dr hab. B. Rakoczy oraz dr Z. Zarzycki.

Po przerwie odbyła się sesja trzecia. Symposium zatytułowane *Regulacja problematyki wyznaniowej w aktach konstytucyjnych innych państw*. Przewodniczyli jej: dr Ewa Gajda (UMK), dr Paweł Leszczyński (PWSZ w Gorzowie Wlkp.) oraz dr Jarosław Matwiejuk (UwB). Podczas tej sesji swoje referaty zaprezentowało ośmiu referentów. Jako pierwszy głos zabrał dr hab. **Tadeusz Zieliński**, prof. ChAT, który wygłosił referat pt. *Miejsce religii w porządku konstytucyjnym Wielkiej Brytanii*. Na wstępie stwierdził, iż Wielka Brytania jest państwem, które nie posiada Konstytucji „pisanej”. Wszystkie akty prawa

stanowionego mają jednakową rangę, dlatego trudno jest wskazać, które z nich tworzą normy konstytucyjne. Następnie zaś referent skupił się na trzech zasadniczych punktach swojego wystąpienia, tj. na kwestii powiązania religii z monarchą, na stosunkach między parlamentem a kościołem oraz na statusie prawnym kościoła w Wielkiej Brytanii.

Kolejny referat pt. *Regulacja problematyki wyznaniowej w Konstytucji Republiki Włoskiej* wygłosił ks. dr **Piotr Stanisław** (KUL). Podkreślił on przede wszystkim, iż model relacji między państwem i kościołem we Włoszech jest podobny do modelu istniejącego w Polsce. Włoska konstytucja wprowadza – jak wyjaśnił – równouprawnienie związków wyznaniowych oraz zakaz dyskryminacji stowarzyszeń i instytucji kościelnych. Zgodnie z jej postanowieniami Kościół katolicki ma zagwarantowaną niezależność, natomiast inne związki wyznaniowe posiadają prawo do swobodnego organizowania się na podstawie własnych statutów. Do państwa należy określenie fundamentalnych zasad prawa wyznaniowego, a do regionów ich realizacja.

Konstytucyjna regulacja problematyki wyznaniowej w wybranych państwach Unii Europejskiej stała się przedmiotem wystąpienia dr **Stanisława Bożyka** (UwB). Prelegent odniósł się nim przede wszystkim do problemu wolności religijnej w tzw. „starych” państwach Unii Europejskiej, dokonując porównania przepisów wyznaniowych zawartych w Konstytucjach poszczególnych z nich.

Dr **Jarosław Matwiejuk** (UwB), wygłosił referat *Konstytucyjna regulacja problematyki wyznaniowej w wybranych państwach postradzieckich*. Odniósł się w nim do kwestii wyznaniowych zawartych w konstytucjach Rosji, Białorusi oraz Ukrainy. Dokonując porównania tych aktów zwrócił przede wszystkim uwagę na charakter stosunków między państwem a kościołem w poszczególnych tych krajach oraz na zakres wolności religijnej jednostki.

Przedmiotem wystąpienia mgra **Wojciecha Brzozowskiego** (UW) były zaś *Konstytucyjne regulacje stosunków państwo-kościół w Hiszpanii*. Referent zwrócił w nim przede wszystkim uwagę na pewien dualizm panujący w pojmowaniu charakteru stosunków między państwem i kościołem w Hiszpanii. Wyjaśnił, że według jednych istnieje tam tzw. świeckość instytucjonalna, według innych jest to państwo, w którym „uwzględniane” są pewne wyznania.

Referat pt. *Stosunki między państwem a islamem w systemach konstytucyjnych krajów współczesnego Maghrebu (Algieria, Maroko, Tunezja)* przedstawił mgr **Marek Stus**

(UJ). Omówił w nim szczegółowo przepisy konstytucyjne regulujące stosunki wyznaniowe istniejące w poszczególnych tych krajach.

Referat pt. *Konstytucyjne zasady regulacji wyznaniowych w USA* wygłosił mgr **Tomasz Ziński** (UAM). Omówił w nim przepisy Konstytucji Stanów Zjednoczonych dotyczące wolności religijnej.

Jako ostatni referat swój przedstawił mgr **Przemysław Florianowicz-Błachut**. Tematem jego wystąpienia była *Konstytucyjna regulacja problematyki wyznaniowej w Szwecji*.

Po wygłoszeniu ostatniego referatu rozpoczęła się dyskusja, w której uczestniczyli, m. in.: dr Z. Zarzycki, mgr W. Brzozowski, dr P. Leszczyński, prof. T. Zieliński, ks. dr P. Stanisławski, oraz dr S. Brożyk. Po jej zakończeniu przewodniczący III sesji sympozjum dr P. Leszczyński dokonał jej zamknięcia. Natomiast całościowego podsumowania i zamknięcia IV Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego dokonał dr J. Matwiejuk, który wyraził nadzieję na szybką publikację materiałów z tego Sympozjum.